

кие случаи, когда при всех прочих равных условиях преимущество предоставлено законом определенной группе лиц, обладающих какими-то особыми признаками». В цивилистической литературе высказываются различные точки зрения по поводу преимущественных прав. Противники преимущественных прав основывают свою точку зрения на том, что предоставление каких-либо преимуществ определенным участникам правоотношений противоречат принципам, закрепленным в ст. 2 Гражданского кодекса Республики Беларусь. Принцип равенства сторон гражданских правоотношений ничуть не нарушается преимущественными правами, поскольку преимущество у одной из сторон возникает по отношению к третьим лицам, а не по отношению к другой стороне. Как правило, правоотношения, в содержание которых входят преимущественные права, объясняются особым характером отношений, сложившихся между их участниками. Также В.А. Белов попытался систематизировать большинство преимущественных прав, содержащихся как в гражданских законодательных актах, так и в законодательных актах, регулирующих отношения в области труда, занятости и социального обеспечения. Он пришел к выводу, что преимущественное право — это относительное право, которое «защищается при помощи специально созданного для этого комплекса абсолютных прав». Однако этот подход также представляется небесспорным. Кроме того, между цивилистами нет единого мнения на предмет того, относить ли преимущественное право залогодержателя к группе преимущественных прав. Таким образом, как общие понятия, так и позиции в отношении отдельных видов преимущественных прав до сих пор остаются дискуссионными. Отсутствует и единство законодательных подходов к этой категории гражданских прав. Также остается не раскрытым вопрос о правовой природе преимущественных прав.

*Ю.У. Васілевіч*

*БДЭУ (Мінск)*

## **ІНСТЫТУТ СПАДКАЕМСТВА Ў ПРАВЕ СЯРЭДНЕВЯКОВАЙ БЕЛАРУСІ**

Інстытут спадкаемства па сваёй сутнасці цесна звязаны з самім інстытутам шлюбу, бо спадкаванне патрабуе пэўнай кроўнай роднасці. Сама ж спадчынная маёмасць фарміравалася на аснове пасага і вена, таму і разглядаць спадкаемства патрэбна ў сувязі з гэтымі

папяцямі. Такім чынам, спадкаемства па сваёй прыродзе было адбіткам шляхецкіх правоў і свабод.

Пры гэтым шляхецкі статус можна было набыць двума сродкамі: 1) параджэнне ў шляхецкай сям'і; 2) падараванне шляхецтва вышэйшай дзяржаўнай уладай. Прымаючы ад бацькі маёнтак, сын пабываў шляхецкія правы ў поўным аб'ёме. Прытым шляхецтва магло пераходзіць у спадчыну толькі праз шлюбныя стасункі. Галоўнай умовай для набыцця спадчынных шляхецкіх правоў быў ужо існуючы на гэты момант шляхецкі статус бацькі, гэта значыць, бацька павінен быць шляхецкага роду. Што датычылася маці, то заканадаўства тых часоў дапускала, што яна магла быць з простага люду, паколькі пасля выхаду замуж за шляхціча, яна пачынала прызнавацца шляхцянкай, а дзеці ад такога шлюбу становіліся шляхцічамі: «Калі б шляхціц нешляхцянку сабе няроўную ўзяў, тады як тую нешляхцянку жонку сваю, так і дзяцей сваіх, з ёю пабытых, сабою і шляхецтвам сваім робіць высакароднымі. І такія жонка, і дзеці іх павінны быць прызнаныя сапраўднымі шляхцічамі» (Статут 1588 г., р. 3, арт. 20). Зусім іншая сітуацыя была, калі жанчына шляхецкага паходжання выходзіла замуж за простага чалавека. У такім выпадку яна страчвала свае шляхецтва і пачынала прыпалежыць да саслоўя свайго мужа. Калі ж у яе былі дзеці ад першага шлюбу са шляхцічам, то закон ахоўваў правы такіх дзяцей і не лішаў іх шляхецкай годнасці. Адзіная умова, якая ставілася да іх, — не займацца рамяством і гандлем. Але і ў выпадку, калі яны займаліся такімі справамі, а потым асазнаўшы, вырашалі яго пакінуць, то ім вяртаўся шляхецкі статус.

Спадчыннікамі маглі быць толькі законныя дзеці. Незаконнымі лічыліся дзеці ад пявенчаных шлюбаў, а таксама пры адмове бацькі ад бацькоўства. Пры гэтым прадугледжвалася, што бацька не можа адмовіцца аб бацькоўства, калі пры жыцці маці прызнаваў дзіця сваім.

Пад уплывам царкоўнага права Статут 1566 г. разглядаў пазашлюбнае дзіця мужчыны пры яго законным шлюбе з іншай жанчынай як бенкарта. Гэтае дзіця заставалася ў становішчы бенкарта і не атрымлівала спадчыны пасля бацькі, нават калі апошні пазней уступаў у шлюб з ягонай маці.

Статут 1566 г. рэгуляваў дачыненні і правы дзяцей ад некалькіх шлюбаў, прадугледжваючы розныя памеры ўнясення жонак. У гэтым разе сыны мусілі ажыццяўляць разлік дзеля ўраўноўвання ўнясенняў сваіх маці і толькі потым дзяліць бацькоўскую маёмасць па часткі. У выпадку смерці аднаго з братоў яго частка пераходзіла толькі братам. Дочкі атрымлівалі бацькаўшчыну толькі пры адсутнасці сыноў.

Па старому звычайнаму праву і па Статуце 1529 г. уладальнік бацькоускага маёнтка мог свабодна распараджацца толькі трэцяй яго часткай, а дзве часткі можна было перадаць у заклад, каб іншыя родзічы маглі яго потым выкуніць. З увядзеннем Статута 1566 г. былі звязаны значныя змены ў маёмасных дачыненнях такога плану, так: «все отъ сего часу и дня волно и мощно каждому имения свои отчизные и земские материстые и выслужонные купленные и якимъ кольвекъ обычаемъ набытые и названые, не смотря трете и двоухъ частей, яко передъ тымъ бывало въ статуте обычаемъ стародавнымъ, але все съ домоу, хто ихъ што маеть, будь тежъ половицу або и которую ихъ часть... отдати продати даровати и записати заставити, отъ детей и близкихъ отдалити».

Інстытут спадкаемства ўяўляў сабой даволі развітую сістэму, якая была шчыльна звязана з сямейным правам, бо атрыманне спадчыны залежыла ад ступені роднасці з сям'ёй і прыналежнай ёй маёмасцю.

Цікава, што спадчынныя адносіны рэгуляваліся і ў дачыненні да простых людзей. Так, простыя людзі маглі завяшчаць свае рухомыя рэчы і 1/3 сваёй маёмасці каму пажадаюць, а астатнія дзве часткі павінны былі пакінуць сваім дзецям. У выпадку, калі дзяцей не было, то гэтыя дзве часткі заставаліся пры гэтым зямельным падзеле ва ўласнасці пана. Выключэннем была сітуацыя, калі дзеці былі вольнымі. У такім разе яны маглі распачаць сваё асабістае жыццё, узяўшы прыналежную ім маёмасць, акрамя зямлі, засеянага на ёй жыта і падворных пабудов, бо усё гэта лічылася прыналежным да абавязкаў, якія выконваў просты люд на карысць пана.

Пагодле закона, спадчыннікамі першай чаргі прызнаваліся дзеці і іх нашчадкі. У другой чарзе знаходзіліся браты і сёстры спадчынадаўца. Прычым у дачыненні да бацькоускай і мацярынскай маёмасці правы сыноў і дачок на спадчыну былі розныя. Дакладней былі вызначаны правы сыноў на спадкаванне бацькоўскіх маёнткаў, дачкі ж пры наяўнасці сыноў не атрымлівалі ў спадчыну нерухомах маёнткаў бацькі, атрымлівалі пасаг пры выхадзе замуж — 1/4 частку кошту маёмасці, незалежна ад колькасці сыноў і дачок. Што датычылася мацярынскай маёмасці, то дзеці абодвух полаў спадкавалі яе ў роўных долях: «Тежъ уставуемъ, ижъ всякіе материстые такъ лежачіе и ишыые речи рухомые, тежъ впесенье матчино, которое бы пикому не было записовано, то все маеть въ ровный дельъ пойти межи всихъ детей якъ сыповъ такъ и сестръ» (Статут 1566 г., р. 5, арт. 13).

Асоба, якая прымала спадчыну, павінна была сябе легітымізаваць, гэта значыць даказаць, што менавіта ёй палежыць права паследаваць гэту маёмасць. Гэта легітымізацыя павінна была ажыц-

цяуляцца перад органам дзяржаўнай улады, а менавіта перад судом. Прызнашце з боку суда за прэпай асобай права на спадчыну пазываецца зацверджаннем у праве спадчыны.

Пры адсутнасці законных нашчадкаў і тэстаменту на карысць іншых асоб маёмасць прызнавалася вымарачнай і паступала у казну.

Выключэннем з правлаў наследавання па тэстаменту выступала чэлядзь нявольная. Яна не магла набываць маёмасць такім чынам, пакуль не атрымлівала вольнасці. Але у такім выпадку прадугледжвалася магчымасць у адным і тым жа тэстаменце занісаць нявольніка у якасці спадкаемца і адначасова падараваць яму вольную.

На думку заканадаўцы, тэстамент уяўляе сабой прадсмяротнае распараджэнне аб маёмасці. Аднак, магчымы распараджэнні, якія накіраваны не толькі на маёмасныя дачыненні, але і на іншыя рэчы. Так, у тэстаменце можа мець месца, напрыклад, вызначэнне апекуна малалетнім спадчыннікам.

Некаторыя новыя палажэнні прадугледзеў Статут 1588 г. Ён упершыню рэгуляваў дачыненні у спадкаванні супольна набытай маёмасці мужа і жонкі («для абаіх людзей»), якія не мелі пры уступленні ў шлюб ніякай уласнай нерухомай маёмасці, а нажылі яе ужо у шлюбе. У гэтым выпадку пры адсутнасці дзяцей — спадкаемцаў маёмасць цалкам пераходзіла да аднаго з сужэнцаў, які перажыў другога. Калі ж ад шлюбу былі дзеці, дык яны пасля смерці бацькі атрымлівалі дзве траціны, а іхняя маці — адну. У выпадку смерці бяздзетных мужа і жонкі маёмасць пераходзіла родным сужэнцаў у роўных частках, гэта значыць па палове на долю кожнага боку. Выказвалася меркаванне, што у гэтай норме знайшоў адлюстраванне ўплыў магдэбургскага права.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што спадчыннае права было не толькі накіравана на ўмацаванне прыватнай уласнасці, але і па захаванні абавязкаў землеўладальнікаў адбываць вайсковую службу з сваіх маёпткаў. Тым самым спалучалася права прыватнай уласнасці з феадальнымі абавязкамі.

*А.А. Воронько  
БГЭУ (Мінск)*

### **К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ РЕАЛИЗАЦИИ ГРАЖДАНАМИ ПРАВА НА МЕСТНЫЕ СОБРАНИЯ И МЕСТНЫЕ РЕФЕРЕНДУМЫ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ**

Местное самоуправление в Республике Беларусь представляет собой одну из форм организации и деятельности граждан для само-